

GÖRÜŞ / OPINION

Kamusal Mekan Tasarımını Katılıma Sunmak

Presenting Public Space Design to Participation

 Ahmet Kıvanç Kutluca,¹ İnci Olgun,² Meliz Akyol Alay³

¹Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kocaeli

²Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

³İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul

Giriş

Kökenleri 1960'ların İskandinavya'sına dayanan Katılımcı Süreç Organizasyonu yöntemsel olarak demokrasiyi ve tasarımda kullanıcı dahilietini temsil eder (Shabab et al., 2018). "Katılımcı Tasarım" kavramı ise De Carlo tarafından, 1970'lerin başında, tasarımcı ve kullanıcı arasındaki bariyerin kalkması amacı ile ortaya çıkmıştır (Kizilkan ve Türkyılmaz, 2020) Günümüzde özellikle kamusal alanların tasarımında tüm paydaşların sürece dahil edilmesi amacıyla birçok farklı ülkede kullanılan standart bir yöntem haline almıştır.

Buradan yola çıkarak hazırlanan bu yazı, kamusal alan tasarım yarışmalarının katılımcı süreç ile düzenlenmesi ve süreç organizasyonuna dair bir görüş niteliğindedir. Türkiye'de düzenlenen tasarım yarışmaları üzerinden yapılan değerlendirmeler ve Büyükkada Fayton Meydanı Tasarım Yarışması organizasyonu sürecinde edinilen izlenimler doğrultusunda, katılımcı sürecin yarışmalar doğrultusunda geçirdiği gelişim değerlendirilirken, bundan sonraki sürece katkı sağlayabileceği düşünülen öneriler geliştirilmiştir. Sonuç olarak, kamusal mekana dair tasarım yarışmalarının katılımcı süreç ile organize edilmesinde kullanılabilecek bir model önerisi sunulmaktadır.

İstanbul'da son dönemde düzenlenen "Kamusal Mekan Tasarımı" yarışmalarına bakıldığında katılım boyutunu süreç içerisine dahil ederek yöntemsel olarak değişim geçirmekte olduğu ve

her yarışma sonucunda yapılan değerlendirmeler ve geri beslemeler ile geliştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu kapsamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından düzenlenen Taksim Meydanı, Bakırköy Cumhuriyet Meydanı, Salacak Kent-sel Tasarım ve Kadıköy Meydanı Kent-sel Tasarım Yarışmaları, ilk kez katılımcılığı yarışma süreciyle birleştirerek yarışma kültüründe önemli adımların atılmasını sağlamıştır. Söz konusu yarışmalarda kamusal açık alanların, kent meydanlarının ve yapılarının şeffaf bir şekilde yarışma ile tasarıma açılması, halkın takibine ve paydaşlığına imkan vermesi açısından yarışmalar tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak tanımlanabilir.

Taksim Meydanı Tasarım Yarışması'nı özellikle halk katılımının sürece entegrasyonun ilk denemesi olarak gösterebiliriz. Bu yarışmanın sonucunda, jüri tarafından, üç eşdeğer ödül ve beş eşdeğer mansiyon seçilmiş ve yarışma şartnamesinde de belirtildiği üzere, uygulanacak olan proje üç eşdeğer ödülün halk oylamasına açılması ve Belediye Başkanı veya Başkan'ın yetki vereceği kişi veya kurumlar tarafından yapılacak sıralamanın sonucunda, jüri, halk ve yerel yönetim oylamaları arasında orantısız bir dağılım ile belirlenmiştir.

Bakırköy Cumhuriyet (Özgürlük) Meydanı ve Yakın Çevresinin Kent-sel Tasarım Projesi Yarışması, Salacak Kent-sel Tasarım Yarışması ve Kadıköy Meydanı Tasarım Yarışması sonucunda da benzer şekilde, jüri tarafından seçilen eşdeğer ödüllerden uygulanacak olan proje, jürinin, halkın ve yerel yönetimin sis-

Geliş tarihi: 05.04.2022 Revize tarihi: 05.09.2022 Kabul tarihi: 19.09.2022
Online yayımlanma tarihi: 21.10.2022
İletişim: Ahmet Kıvanç Kutluca
e-posta: kivanckutluca@gmail.com

 TMMOB
Şehir Plancıları Odası

tematik bir ortak değerlendirmesi sonucunda belirlenmiştir. Projelerin incelenmesi ve oylama süreci İBB'nin yetkisinde olan bir online platform üzerinden yürütülmüş ve fiziki olarak inceleme yapmak isteyenler için ise 'Karar Senin' istasyonlarında projeler halkın incelemesine açılmıştır.

Büyükada Fayton Meydanı Yarışması Penceresinden

Kentsel tasarım projelerinin elde edilmesinde önemli araçlardan biri olarak yarışmaların yöntemine ilişkin katılım modellerinin geliştirilmeye çalışıldığı bu yoğun gündem içinde İBB Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı tarafından düzenlenen ve 1 Mart 2021 tarihinde ilan edilen "Büyükada Fayton Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması" ise, yarışma kültürünü yeni bir olgusalığa taşımaktadır.

Ölçeği ile kıyaslanınca toplumsal bellek açısından son derece zengin bir tarihe sahip olan faytonların eski durağı meydan, bugün yeni kamusal paylaşımlar için çeşnilendirilmiş kullanım senaryoları ile buluşmayı beklemektedir. Meydanın alanı sınırlı hatlara sahip olsa da farklı kullanımlar arasındaki olası potansiyel dengeleri anlayarak, mekânsal ve dolayısıyla işlevsel kısıtları tartışarak, önerilerin geliştirilmesi ve projelerin alanı plan düzeninin ötesinde tüm düzlemleri ile tartışması şartname temel çerçevesini oluşturmaktadır. Şartnamenin üstlendiği rolde belirleyici olan sürece bakıldığında paydaşları buluşturan katılım toplantısı temelli forumlar, odak grup görüşmeleri ve sunumların olabildiğince etkin aktif bir katılımı hedeflenen kazanımları sağladığı ve daha da önemlisi uygulama aşamasının da katılımcı bir yöntem şekillenmesinde referans oluşturduğu söylenebilir.

Büyükada Fayton Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması'nın tüm sürecin geri bildirimlerinden beslenen, yarışmalarda katılımcılığın sınırlarının ve yönteminin tartışıldığı, açık çağrılı toplantıları ve şartnamenin hazırlık sürecinden değerlendirme ve uygulamaya doğru yol alınırken diğer yarışmalardan da önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Büyükada Fayton Meydanı yarışmasında, daha önceki katılımcı süreç deneyimleri gözde önünde bulundurularak, bilgilendirme ve paydaş grup toplantılarını kapsayan katılımcı süreç aşaması, şartnamenin hazırlanmasından önce başlamış ve yarışmanın tamamlanmasından sonra da devam etmiştir. Ayrıca, meslek odalarının daha etkin sürece katılımını sağlamak için bu kurumlardan hem jüri önerisi hem de yarışma ile ilgili mesleki görüş talep edilmiş ve bu görüşler yarışma şartnamesine dahil edilmiştir.

Yarışmanın benzerlerinden farklılaşan önemli bir diğer noktası, Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) süreci tamamlanmış bir alanda açılan yarışma olması nedeniyle, katılımcı süreç çerçevesinde geliştirilen Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ekibinden bir temsilcinin yarışma organizasyon ekibine dahil edilmesi ve karşılıklı geri beslemeye imkan sağlanması-

dır. Bu birliktelik, plan sürecindeki yarışma alanı ile ilgili her bilginin şartname oluşturma sürecine ve sonrasında süreç dahil edilmesini sağlarken aynı zamanda yarışma kapsamında alana ilişkin elde edilen her türlü geri dönüşün plan ekibiyle paylaşılmasını beraberinde getirmiş, yarışma ve plan çalışmaları kamusal ve yenilikçi bir katılımçılık boyutuna evrilmiştir.

Paydaşların sürece dahiliyetinin sağlanması için uygun dijital platform çözümleri, pandemi dönemi şartları ile değerlendirilirken temsiliyetin geniş bir zemine yayılmaya çalışılmasına yönelik arayışlar ise katılım araçlarının çeşitlenmesini sağlamıştır. Özellikle şartname hazırlık aşamasında etkin katılımın en aktif aracı olarak alanda gerçekleştirilen yüz yüze anketler saha koşullarını anlamayı, tartışmayı ve öncelikleri netleştirmeyi kolaylaştırmakla birlikte, çevrimiçi odak grup görüşmeleri ve toplantılar ise ortak paydada buluşulan sorunları ve beklentileri yüzeye çıkarmıştır.

Birden çok kazanımın hedeflendiği katılım süreçlerinde öncelikle amaçlanan adaların endişeleri ve beklentileri doğrultusunda hedeflerini belirleyen projelerin ediniminden de daha fazlası olup süreç ile belirlenen vizyonun toplum tarafından desteklemesiyle sonuçlanacak bir kamusal mekan elde edimidir. Diğer önemli bir husus ise tasarım profesyonellerini yerel bileşenlerle buluşturan katılım stratejileri özellikle şartnamenin tanımlanmış olduğu beklentilerinde ötesinde teknik uzmanlıkların proje çalışmalarına dahiliyetini sağlamasıdır. Proje müellifi ekip üyelerinin disiplinler arası olmanın da ötesinde yerelin dinamiklerine hakim profilleri barındırıyor olması alana dair farklı vadelerde tasarım önerilerini, tamamlayıcı senaryolar bağlamında uygulamaya güçlü bir şekilde taşınır hale getirmiştir.

Chupin (2011) rekabet sürecini, belirli bir soruna zengin bir dizi alternatifin halk tarafından aşılması ve değerlendirme süreci yoluyla demokratik bir fırsat olarak görülmesi gerektiğini belirtir. Fiziksel mekana referanslı yarışmalar, bu zengin alternatifin üretilmesinde önemli alanlardan biri konumundadır. 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 23. maddesi ve "Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği" ile şekillenen ülkemizdeki yarışmalar, aynı yönetmeliğin 3. Maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır; "*Mimarlık, peyzaj mimarlığı, mühendislik, kentsel tasarım projeleri, şehir ve bölge planlama ve güzel sanat eserleri ile ilgili bir konunun gerçekleştirilmesi için gerekli fikrin, tasarımın, projenin, planın veya eserin bu Yönetmelik kurallarına göre çoklu katılıma açık ve oluşturulacak bir jüri tarafından seçilmesi amacıyla yapılacak organizasyon.*"

Önerilerin beklentileri karşılayabilmesi için yarışma kurallarını belirleyen şartname ve eklerinin yeterli veriyi sunabilmesi kadar içeriğe uygun yarışma biçimi önem taşımaktadır. Büyükada Fayton Yarışması'nda ise odak alan sınırların da ötesinde ada bağlamı üzerinden gerçekleştirilen yarışmanın konseptinin iki

kademeli olarak tanımlanmış olması sonuç ürünleri ileri bir noktaya taşımıştır. Çoğu durumda iki aşamalı yarışmaların tek aşamalı yarışmalardan daha iyi sonuçlar verilebileceği, kente daha geniş bir bakış ve uzun vadeli uygun strateji önerileri ile bina veya kamusal mekan sınırları içinde kaybolmayan bir yaklaşım sunduğu geçmiş örnekler üzerinden de gözlemlenebilir. Bradecki'nin, (2016) de belirttiği üzere bir tasarım yarışması ve yarışma kararı bir süreç olduğundan, yarışmaların jüri için doğru karar ve seçim için en iyi fırsatı sunduğuna ve tasarımcıların çok yönlü, çok adımlı bir tasarım yaklaşımı benimsemesine izin verdiği gerçeği üzerine tespiti, bu yarışma içinde geçerlidir.

Fikir projelerinden farklı olarak kesin tasarım yarışmalarını kazanan tekliflerde geliştirilen önerilerin nihai, çok disiplinli, ayrıntılı proje içeriği ile uygulamaya bir adım sonra varabilmesi özellikle de katılımcı süreç ile çok daha etkili çözümleri hayata geçirmektedir. Halkın yarışmanın kapalı karar verme dünyasının bir parçası olmasına izin veren forumlar, aynı zamanda yarışma sürecinin arkasında yatan motivasyon ve motifler ile profesyonellerin geliştireceği ortamların kimlere ne şekilde hizmet vereceğini keşfetmesi hususunda belirgin yol haritaları çıkarabilmektedir.

Kamusal mekan tasarımlarının yarışmalar aracılığı ile yapılıyor olması projelerin daha demokratik bir ortamda, şeffaf bir şekilde oluşmasını sağlamanın yanı sıra, katılımcıların fikirlerini geniş kitlelere aktarabilmeleri için açık bir ortam oluşturur. Bir nevi mimari iletişim platformu oluşturan yarışmalar, genç tasarımcılar ve yetişmekte olan öğrenciler için de önemli bir motivasyon ve öğrenme habitatu olmakla birlikte, birçok yarışmacının özgün tasarım metodları ile topluma önemli mesajlar vermesine imkan sağlar. Bu nedenle farklı ekollerin tasarımlarını, projelerinin kavramsal altyapılarını, ekip kompozisyonlarını, görselleştirme tekniklerini paylaştıkları yarışma ortamı sadece demokratik anlamda değil entelektüel anlamda da tasarım kültürünün gelişmesi için önem taşımaktadır. Dünya genelinde katılımcı sürecin sadece kamusal mekan tasarım yarışmalarında değil aynı zamanda kamusal mekan tasarım projelerinin uygulanmasında zorunlu olarak uygulandığını görmekteyiz. Planlama ve tasarım kültürünün tarihine baktığımızda tek merkezli, antidemokratik planlama modellerinin halkın ve kullanıcının ihtiyaçlarına cevap vermediği birçok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir (Jacobs, 1961). Özellikle 1970'lerde ortaya çıkan ve katılımcılığı dahil eden planlama modelleri modern döneme ve günümüze temel oluşturmuştur (John Friedmann'ın "Transactive Planning" Modeli, Paul Davidoff ve Linda Davidoff'un "Advocacy Planning" Modeli ve Stephen Grabow ve Allen Heskin'in "Radical Planning" teorisi).

Birçok parametrenin konuşulduğu ve çoklu paydaş gruplarının dahil olduğu, karmaşık sistemler olan kentlerin planlanması ve tasarlanmasında düşünülen bu model yöntemleri üzerinden, Türkiye'de geliştirilmekte olan kamusal alanların katılımcı

süreç ile tasarımı değerlendirilmiştir. Bu noktada, Büyükada Fayton Meydanı Yarışması üzerinden süreç ile ilgili eleştiriler ve öneriler geliştirilmiştir.

Sürece Dair

Ekim 2020 jüri toplantıları ile başlayan Büyükada Fayton Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması'nın önemli zorluklarından biri niteliğindeki koruma amaçlı imar planı sürecinin tamamlanmamış olması, yarışma organizasyon ekibi tarafından sürecin başında "planlanan katılım sürecinin" bir girdisi olarak değerlendirilmiş, yarışma ve imar planı süreçlerinin eş zamanlı ilerlemesinin beklenen yaratıcı süreçleri tetikleyecek organizasyonlara olanak sağlama fırsatı yaratması hedefi üzerinde görüş birliğine varılmıştır.

Büyükada Fayton Meydanı'nın konum itibarıyla "yer- plan" ilişkileri, yarışma atlığının oluşturulması sürecinde hassas bir değer olarak görülmüştür. Adalar'ın imar planı sürecine bakıldığında, plan süreçleri ile sit alanı ilan süreçleri arasında tutarlı bir ilişki gözlenmektedir. İlk olarak 1950'li yıllar ile adaların birbirlerinden bağımsız olarak planlarının farklı tarihlerde yapıldığı görülmekte, bu bağlamda, Büyükada'nın 22.06.1957 tarihinde 1/5000 ölçekli imar planının yapıldığı anlaşılmaktadır.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından, 09.10.1976 tarih ve 9461 sayılı karar ile; Büyükada, Heybeliada, Burgazadası ve Kınalıada'nın tümüyle korunması gerekli doğal sit alanı olduğuna karar verilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 31.03.1984 tarih ve 234 sayılı kararı ile doğal ve tarihi özellikleri nedeniyle sit alanı ilan edilen Adalar'ın, Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada ve Kaşık Adası'nın bir bütün olarak planlandığı "Marmara Takım Adaları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı", 16.10.1989 tarihinde Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından uygun bulunmuş, 29 Ağustos 1991 tarihinde İBB tarafından onaylanmıştır. 29.08.1991 onaylı Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda doğal ve kentsel sit ayrımı ve doğal sit derecelendirmesi yapılmıştır. Büyükada'nın %66'sı doğal sit, %34'ü kentsel sit olarak belirlenmiştir. Sonrasında revizyondan geçen plan 25 Haziran 1992 tarihinde Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tekrar uygun bulunmuş ve 30 Haziran 1994 tarihinde İBB tarafından onaylanmıştır (İBB, Şehir Planlama Müdürlüğü, 2010).

2007 yılında yeni bir plan sürecine başlanmış, 1/5000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı İstanbul V Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 07.03.2011 tarih ve 3125 sayılı karar ile değişikliklerle uygun bulunmuş, Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından 21.09.2011 tarihinde onaylanmıştır. Adalar Belediye Meclisi'nin 11.12.2015 tarih ve 2015/61 sayılı kararı ile onaylanan 1/1000 ölçekli Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı teklifi

Tablo 1. Büyükada fayton meydanı kentsel tasarım yarışması “yarışma süreci ve aşama içerikleri”

Yarışma süreci ve aşama içerikleri	
I. Aşama (Şartname katılımcı süreci)-09.12.2021–28.04.2021	
Tarih	İçerik
22.10.2020	Yarışma organizasyon ekibinin İlk toplantısı
09.12.2020	Yüz yüze görüşmeler
19.12.2020	Bilgilendirme toplantıları
09.01.2021	I. Şartname hazırlık toplantısı
15.01.2021	Katılım süreci tema toplantıları
01-20.02.2021	Odak grup ve paydaş görüşmeleri
20.02.2021	II. Şartname hazırlık toplantısı
01.03.2021	Yarışma ilanı
II. Aşama (Projeler katılımcı süreci)-02.03.2021–03.07.2021	
19.04.2021	İlk kademe son teslim tarihi
24.04.2021	İlk kademe jüri değerlendirmesi başlangıcı
28.04.2021	İkinci kademeye geçenele bildirim Yapılması
02.05.2021	İkinci kademe katılım toplantısı
22.06.2021	İkinci kademe son teslim tarihi
27.06.2021	İkinci kademe jüri değerlendirmesi başlangıcı
03.07.2021	Kolokyum
III. Aşama (Uygulama projesi öncesi katılımcı süreci)-03.07.2021–03.09.2021	

İBB Meclisi'nin 22.07.2016 tarih, 1371 sayılı ve 13.10.2016 tarih, 1726 sayılı kararları ile tadilen onaylanmıştır.

İstanbul 8. İdare Mahkemesi'nin 30.11.2017 tarih ve K.2017/2628 sayılı karar ile İBB Meclisi tarafından 21.09.2011 tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli nazım imar planı iptal edilmiştir. Planın iptal edilmesi Adalar İlçesi plansız bırakmıştır. Plansız kalan Adalar İlçesi için, İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün 10.01.2020 gün ve 6931 sayılı kararı ile Koruma İmar Planı yapılıncaya kadar geçerli olmak üzere “Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Kullanma Şartları” kabul edilmiştir. Bu arada, 2020 yılının ocak ayında UKOME kararıyla faytonlar kaldırılmıştır.

Son olarak Eylül 2019 itibarıyla başlayan yeni koruma amaçlı imar planı süreci Haziran 2021'de tamamlanmıştır. İBB Meclisi görüşmeleri sürecinde 05.11.2021 tarihi ve 31650 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren “Cumhurbaşkanı Kararı”na göre; “Bazı Alanların Marmara Denizi ve Adalar Özel Çevre Koruma Bölgesi Olarak Tespit ve İlan Edilmesine İlişkin Karar (Karar Sayısı: 4758)” başlıklı karar ile Marmara Denizi ve Adalar Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiş ve Adalar ilçesinin tamamında plan yapma veya yaptırılmasını

Tablo 2. Büyükada fayton meydanı kentsel tasarım yarışması “paydaş tablosu”

Paydaşlar	
Yerel yönetim	İstanbul Büyükşehir Belediyesi <ul style="list-style-type: none"> • Etüt ve Projeler Dairesi • İstanbul Planlama Ajansı (İPA) • Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler San. Tic. A.Ş. (BIMTAŞ) • Şehir Planlama Müdürlüğü • Ulaşım Koordinasyon Müdürlüğü (UKOME) Adalar Belediyesi İstanbul Kent Konseyi Adalar Kent Konseyi
Sivil toplum örgütleri	Adalar Vakfı Dünya Mirası Adalar Adalar Kültür Derneği TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul şubesi TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Şubesi
Büyükadalı	Esnafar Yaşayanlar
Yarışma finalistleri	Yarışma 1. kademe finalistleri Yarışma 2. kademe finalistleri

sağlama ve onaylama yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilmiştir. Bu bağlamda, Eylül 2019'da başlayan ve sonuç aşamasına gelmiş imar planı süreci bir kez daha askıya alınarak Adalar İlçesi için plansız dönemin devamı yönünde hiç de hak edilmeyen bir yol tercih edilmiştir.

Yeni Bir Model Arayışı

Yukarıda kısaca anlatılan süreç içerisinde, Ekim 2020'de yarışma organizasyon ekibinin ilk toplantısı ile başlayan Büyükada Fayton Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması'nın “Katılımcı temelli yaklaşım modeli” ve çalışmaları eş zamanlı sürdürülen Koruma Amaçlı İmar Planı sürecinin yarışma takvimi boyunca birbirlerini beslemesi tüm sürecin tariflenmesinde paydaşlar için yeni bir deneyim oluşturmuştur (Tablo 1, 2).

Sürece dair geliştirilen model üç aşamalı olarak kurgulanmıştır. Birinci aşama/etap yarışma organizasyon ekibinin ilk buluş-

Tablo 3. “1. Aşama_ Şartname Katılımcı Süreci”ni Geliştiren Kurumsal Görüşler- Beklentiler*. “2. Aşama_ Projeler Katılımcı Süreci”ni Geliştiren İPA Hedefleri ve Ana Tema Başlıkları**. “3. Aşama_ Uygulama Öncesi Katılım Süreci”nin Yarışma Şartnamesindeki Tanımı***

1 Aşama: Şartname Katılımcı Sürecini Geliştiren Kurumsal Görüşler- Beklentiler (İBB, 2020; TMMOB Mimarlar Odası, 2021; TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2021; TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, 2021)

İBB Adalar Katılımcı Planlama-Strateji Belgesi (Aralık 2020)	Alanın kullanımına yönelik stratejik hedef ve eylemler	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal yaşamının canlandırılması için ortak mekanların üretilmesi, Açık alanlarda kalıcı kültür-sanat etkinliklerinin düzenlenmesi, Adaların kendine yeterliliğini artırmak üzere, turizme alternatif ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, Yaratıcı endüstrilerin desteklenmesi, Tescilli yapıların basit onarımını destekleyecek taş, ahşap, metal gibi atölyelerinin oluşturulması, mevcut atölyelerin korunması, İşletmelerin sebep olduğu kamusal alan işgallerinin engellenmesi, Deprem toplanma alanı ihtiyacı için alanlar oluşturulması.
	Tasarımına yönelik stratejik hedef ve eylemler	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel çevrenin doğal ve kültürel miras ile uyumlu basit ve esnek tasarımlarla düzenlenmesi, Tasarımların somut ve soyut kültürel miras öğelerini ön plana çıkarıcı nitelikte olması, Kamusal açık alanlarda yer alacak aydınlatma üniteleri, tabela, durak, zemin ve kent mobilyalarının ekoloji ile uyumlu tasarlanması, Kendi kendine yeterliliği arttıracak yenilikçi uygulamaların kullanılması, Kentsel alanların peyzaj düzenlemeleri konusunda adanın flora ve faunasına uygun türlerin seçilmesi, Kamusal alanların bütüncül düzenlenebilmesine yönelik yönlendirici bir tasarım rehberinin hazırlanması, <p>Kent mobilyaları ve peyzaj düzenlemelerine ilişkin Adaların dokusuna özel bir tasarım rehberi çalışmasının yapılması.</p>
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi kurum görüşü ve beklentiler (10 Şubat 2021)		<ul style="list-style-type: none"> Tasarım yarışmasının katılımcı bir süreç ile organize edilmesi, Ekiplerin mekandan ve mekanın kullanıcılarından beslenmesinin, ortaya çıkacak olan tasarımları niteliksel ve niceliksel açıdan beslemesi, Yarışma şartnamesinin hazırlanmasında gösterilmiş olan hassasiyetlerin yarışma süreçleri için öğretici olması ve farklı yöntemlerin uygulanması noktasında ön açıcı olması, Bu sürecin, tasarım aşamasında sağlanacak katılım süreçleri için öncü olması, Planlama ekibinde yer alan temalar kapsamında bir ilişkilimenin ve geri besleme mekanizmalarının kurulması planlama kademelenmesi açısından önem arz etmesi ve yarışma ekiplerinin Ada sakinleri ve Ada'ya günübürlük veya kısa/uzun süreli gelen turistler ile ilişkilenmeleri mekanın kimliği, kullanım fonksiyonu açısından çevresi ile kurmuş olduğu organik sistemin anlaşılması açısından ufuk açıcı olması, Alanın kullanıcı profillerinin tanımlanması ve tasarım süreçlerinin bu bağlamı ile ele alınması, Hem planlama sürecinden hem de yarışma şartnamesi hazırlık sürecinden gelen verilerin şartnameye nasıl yansıtılacağına önem,
TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi kurum görüşü ve beklentiler (12 Şubat 2021)		<ul style="list-style-type: none"> Yarışmanın Konumu ve Konusu nedeniyle Halen devam etmekte olan '1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı' ve 'Strateji Planı' çalışmaları paralelinde sürdürülmesi ve sonuçlandırılması, Yarışma konusu ve yarışmacılardan beklentiler bölümlerinde; katılımcı kurum, kuruluş ve sivil toplum bileşenlerinden gelen talep ve yorumlarına öncelik verilmesi, değerlendirme aşamasının da bu kriterlere uygun yapılması,

Tablo 3 (dev). "1. Aşama_ Şartname Katılımcı Süreci"ni Geliştiren Kurumsal Görüşler- Beklentiler*. "2. Aşama_Projeler Katılımcı Süreci"ni Geliştiren İPA Hedefleri ve Ana Tema Başlıkları**. "3. Aşama_ Uygulama Öncesi Katılım Süreci"nin Yarışma Şartnamesindeki Tanımı***

1.Aşama: Şartname Katılımcı Sürecini Geliştiren Kurumsal Görüşler- Beklentiler (İBB, 2020; TMMOB Mimarlar Odası, 2021; TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2021; TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, 2021)

<p>TMMOB Mimarlar Mimarları Odası İstanbul Şubesi kurum görüşü ve beklentiler (19 Şubat 2021)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Planlama Daire Başkanlığı ve diğer katılımcıların birlikte oluşturmaya devam ettiği strateji belgesinin en önemli unsurlarından biri olan 'Kültürel Peyzajın Korunması' konusunun sadece Büyükkada değil Adaların genelinde zaman içerisinde meydana gelebilecek doğal ve kültürel habitatın maruz kalabileceği tahribata dikkat çekilmesi, Bu konunun yarışma kapsamında öncesi ve sonrasıyla değerlendirilmesi ve strateji belgesi öngörülerinin göz ardı edildiği fantastik yaklaşımlara izin verilmemesi, Kentsel planlama ve kentsel tasarımın günümüzde başlıca kriterleri olan, küresel iklim değişikliği ve buna sebep olan etkenlerin minimize edilmesinin yanı sıra; bunun sonucu olarak karşımıza çıkan ekstrem doğa olayları ile bağlantılı olarak, mevsimsel anormal hava koşulları ve doğal afetler gibi konuların, altyapı ilişkilerinin sağlanması ve kente etkisinin azaltılmasını sağlayacak çözümler üretilmesi, "Büyükkada Fayton Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması"nın, Şartname hazırlık süreci başta olmak üzere biçim, takvim ve ilkelerinin, çalışmaları sürdürülen Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planı çalışmalarına sıkı sıkıya bağlı olması, Özellikle Fayton Meydanı'nın tarihsel süreç içinde ve günümüz koşullarında Büyükkada için önemli ulaşım, erişim, tarihi, sosyal ve kültürel noktalardan biri olarak, bu alana ilişkin temel ve bütünsel kararlar alınmadan ortaya çıkacak şartname ve şartnameye bağlı olacak tasarım önerilerinin, sorunlu sonuçlar ve uygulama zorlukları ortaya çıkarma riskinin bulunması, Ancak var olan bu çakışmalı durumun; açıklanan ve benimsenen ilkeler doğrultusunda, doğru bir zamanlamayla düzenlenecek "iki aşamalı yarışma" ile kamu ve kent yararına daha olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayacak biçimde değiştirilmesi, Sonuç olarak, yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan ilkeler ışığında ilk aşamada mevcut alanın tüm kriterleri katılımcılar ile paylaşılarak, ekosistemi, yaklaşım kararları, kentsel tasarım ilkeleri ile koruma amaçlı imar planına zemin hazırlayacak bir "Fikir Yarışması"nın düzenlenebileceği; yapılacak bu fikir yarışmalarının da koruma amaçlı imar planına ne derece altlık oluşturacağı gözlenerek, buradan çıkacak sonuçlar doğrultusunda, ancak ikinci aşamada bir tasarım yarışması ile uygulama projesine yönelmenin daha doğru olacağı; bu yaklaşımın, gerek şartname gerekse tasarım önerileri açısından daha akılcı çözümler getireceği,
---	--

2. Aşama: Projeler Katılımcı Sürecini Geliştiren İPA Hedefleri ve Ana Tema Başlıkları (Kaynak: İPA, 02.05.2021 Tarihli Sunum) İPA Katılım Süreci Etkinliği

<p>İkinci Kademe Katılım Süreci Hedefleri</p>	<ul style="list-style-type: none"> Fayton Meydanı'na yönelik farklı kullanım deneyimlerinin edinilmesi, Fayton Meydanı'nın kentsel hafızasına yönelik farkındalık yaratılması, Meydanın mekânsal değişim süreçlerinin paylaşılması, Büyükkada başta olmak üzere Adaların kültür sanat etkinliklerine alan sağlanması, Adalılar ile bir arada beraber üretimini sağlayarak, Büyükkada ve Fayton Meydanı'na ilişkin paylaşımların aktarılması
<p>İkinci Kademe Katılım Süreci Geri Bildirime dayalı Ana Temalar</p>	<ul style="list-style-type: none"> Büyükkada'da Sosyal Yaşam (Ada kültürü, Adalı olmak, Adalı esnaf, Adaya gelen turistler, Adalıların gündelik hayatlarına ilişkin veriler vb.) Büyükkada'da Mekânsal Hafıza (Kültürel miras, tarihi doku, vb.)

Tablo 3 (dev). “1. Aşama_ Şartname Katılımcı Süreci”ni Geliştiren Kurumsal Görüşler- Beklentiler*. “2. Aşama_ Projeler Katılımcı Süreci”ni Geliştiren İPA Hedefleri ve Ana Tema Başlıkları**. “3. Aşama_ Uygulama Öncesi Katılım Süreci”nin Yarışma Şartnamesindeki Tanımı***

2. Aşama: Projeler Katılımcı Sürecini Geliştiren İPA Hedefleri ve Ana Tema Başlıkları (Kaynak: İPA, 02.05.2021 Tarihli Sunum) İPA Katılım Süreci Etkinliği

- Büyükada’da Doğal ve Yapılı Çevre (Kentsel mekânlar, Ada yapıları, Ada’nın doğası, ekoloji, vb.)
- Büyükada’da Sanat ve Kültür

“3. Aşama_ Uygulama Öncesi Katılım Sürecinin Yarışma Şartnamesindeki Tanımı (Kaynak: Büyükada Fayton Meydanı Yarışma Şartnamesi, 2021)

Uygulama Öncesi	• Tüm tutanak ve raporlarla beraber birinci ödül jüri tavsiyelerinin yayınlanması,
Katılım Süreci	• Tavsiyelere göre düzenlenen projenin yayınlanması,
Aşamaları	• Projeye dair soru sorulması için açık çağrı ve gelen soruların derlenmesi, • Soruların proje müellifleri ve İdare tarafından kamuya açık bir yöntemle yanıtlanması, • Projenin İstanbullulara sunulması, • Kullanıcıların proje hakkındaki fikirleri ve talepleri için anket çalışmaları, tema toplantıları gibi yöntemlerle; jüri, il ve ilçe ölçeğinde yerel yönetimin birimlerinin de katkılarıyla projenin olgunlaştırılması ve sonuçlarının raporlaştırılması, • Söz konusu rapora göre projenin düzenlenmesi, • Uygulanacak projenin İstanbullulara sunumu

*(Kaynak: İBB, 2020; TMMOB Mimarlar Odası, 2021; TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2021; TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, 2021). **(Kaynak: İPA, 02.05.2021 tarihli sunum), ***(Kaynak: Büyükada Fayton Meydanı Yarışma Şartnamesi, 2021). Dev: Devamı.

ması ile başlayan ve şartnamenin oluşturulması ve yarışmanın ilanına kadarki dönemi kapsayan “Şartname Katılımcı Süreci” olarak tarif edilebilir. Paydaşların tamamının düşüncelerini yarışma sürecine taşıyabilmek adına; şartname toplantıları, tema toplantıları, paydaş toplantıları, odak grup görüşmeleri, sonrasında yapılan yarışma organizasyon ekibi toplantıları ile katılımcı süreç verilerinin bir kısmı oluşturulmaya çalışılmıştır. Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı sürecinin çalışmalarından oluşan ve Aralık 2020’de kamuoyuyla paylaşılan “Adalar Belediyesi Strateji Belgesi” referans dokümanı başta olmak üzere alan çalışmalarından gelen verilerin değerlendirilmesi, meslek odaları ile yapılan paydaş toplantılarına ek ilgili meslek odalarından alınan kurum görüşleri şartnamenin çatkısını oluşturmuştur. “Şartname Katılımcı Süreci” olarak tarif edilebilecek olan birinci aşama sürecinde Adalar Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarının bir değerlendirmesi niteliğindeki “Adalar Belediyesi Strateji Belgesi” Aralık 2020 tarihinde yarışma sürecine dahil edilmiş ve şartname içinde atıflarla vurgulanmış şartname eki olarak tamamı paylaşılmıştır. Bu bağlamda, en az şartname kadar öne çıkan bir başka doküman grubu paydaşlar tarafından oluşturulan “şartname ekleri” olarak belirtilebilir.

İkinci aşama/etap, yarışma projelerinin üretilmesine dair “Projeler Katılımcı Süreci” olarak tarif edilebilir. Yarışma ilanı sonrasında başlayan bu süreç Kolokyum ile tamamlanmıştır. Uygulana gelen yarışma süreçlerine ilave olarak “İkinci Kademe Geçen Projeleri Değerlendirme Kriterleri”ne ilişkin video kay-

dı paylaşımı ve “İkinci Kademe Katılım Toplantısı” bu aşamada öne çıkan katılımcı modelin parçaları konumunda olmuştur. Bu aşama içerisinde Mayıs 2020’de “Büyükada Ön Proje Raporu” kamuoyuyla paylaşılırken yarışma sürecine dahil edilmiştir. Ayrıca, İstanbul Planlama Ajansı’nın, Büyükada Fayton Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması’nın İkinci Kademesinde Katılım Süreci ile hedefleri tariflenmiş ve İstanbul Planlama Ajansı (İPA) tarafından düzenlenen “Katılım Etkinlik Süreci”ne ilişkin çalışmalarda Adalar Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları kapsamında yine halk katılımı ile gerçekleştirilen Strateji Belgesi’ne dair ana ilkelerin odağında hareket edilmiştir. Katılım Süreci Etkinlik Kurgusu için yine halktan alınan geri bildirimler doğrultusunda belirlenen ana tema başlıkları şekillenmiştir.

Birinci Kademe 25 projenin teslim edildiği yarışmanın II. Kademesine 10 proje geçmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucu üçü derece ve üçü mansiyon almak üzere toplam 6 ödül verilmiştir. Özellikle dereceye giren projelerin üst ölçek ve etkileşim alanı ile yarışma alanını ilişkilendiren sistemsel yaklaşımları şartnamenin beklentilerini önemli ölçüde karşılamaktadır.

Üçüncü aşama/etap ise jüri tarafından belirlenen proje değerlendirmesi sonucunda, İstanbul Kent Konseyi ve Adalar Kent Konseyi yürütücülüğünde bağımsız olarak yürütülmesi kurgulanmıştır. “Uygulama Projesi Öncesi Katılımcı Süreç” ile şartnamede tanımlanan aşamaları belirlenmiştir. Büyükada Fayton Meydanı’na ilişkin yarışma süreci ile eş zamanlı gerçekleştir-

len etkinlikler arasında Dünya Mirası Adalar Fayton Meydanı Yaratıcı Hafızalaştırma Çalışması/ Dünya Mirası Adalar Radyo Programı ile Adalar Vakfı-Adalar Müzesi'nin Meydan'ın hafızasına yönelik düzenlemiş olduğu Büyüka'da'nın ve Arabacılar Meydanı'nın 150 Yılı Sergisi yer almaktadır (Tablo 3).

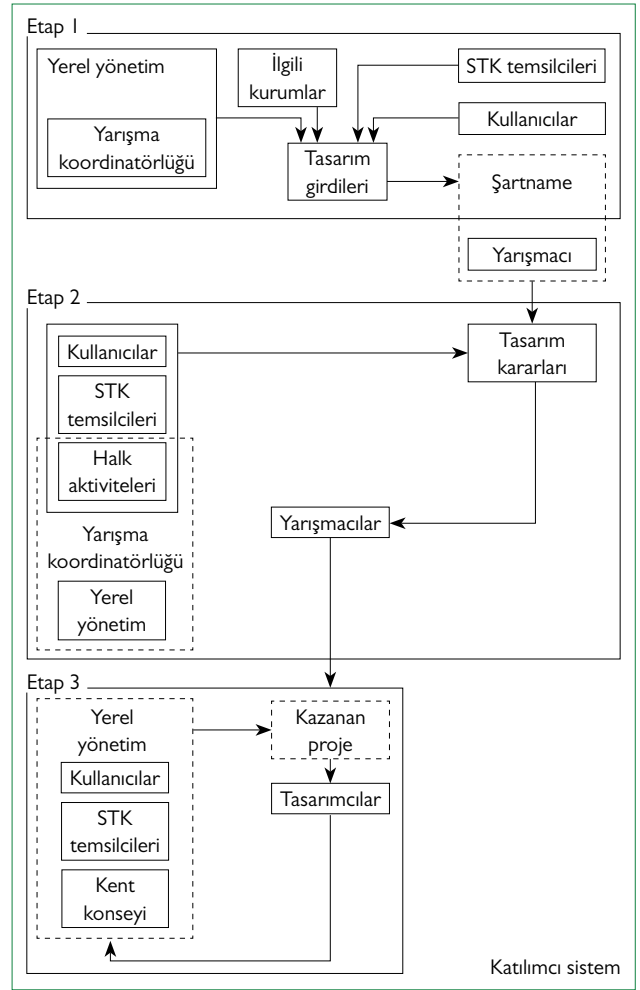
Sonuç: Eleştiriler ve Alternatif Model Önerisi

Her yarışma bitiminde değerlendirmeler ile gelişerek ilerleyen "katılımcı tasarım süreci" birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Mevcut problemlerin ve ihtiyaçların tanımlanması, malzeme ya da model seçimi gibi konularda halkın fikrinin sorulmasının toplumsal duyarlılığı arttıracak, tasarımcı ve paydaşlar için iyi bir girdi oluşturacağı düşünülürken bir taraftan, kentin karmaşık yapısı içerisinde uzmanları bile zorlayan kültürel, sosyolojik, ekolojik ve ekonomik konuların çözülmesi aynı zamanda entelektüel bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu konularda teknik altyapıya sahip olmayan kişilerin, jenerik görsellerden etkilenerek, kent gibi çok önemli bir ortak yaşam alanı olan alanlarda geri dönüşü olmayan yanlış kararlar alması da olasıdır. Bu bağlamda, paydaşlar olarak tarif edilebilecek yerel yönetim, yarışma koordinatörlüğü, STK temsilcileri, tasarımcılar ve nihai kullanıcı halktan, koordineli bir biçimde, dönemsel olarak öne çıkan ya da geride duran ancak sürecin tamamına yayılan bir kolektif uyum beklenmelidir (Şekil 1).

Süreç olarak uzun soluklu olması beklenen katılımcı tasarım çalışmaları, yerel yönetim politikaları ile çoğu zaman uyuşmamakta ve süreç basitleştirilerek hızlandırılırken aslında amacından uzaklaşmaktadır. Diğer taraftan yarışmaların açılmasında kullanılan yönetmelik ise özellikle katılım süreci açısından oldukça daraltılmış bir hareket alanı tanımlamaktadır.

Katılımcı tasarım sürecinin temel başarısı, kurgulanan sistemin nitelikli geri beslemesi ve şeffaflığı ile sağlanabilir. Bu da ekseriyetle ilk aşamada ihtiyaç duyulan mevcut problemler ve ihtiyaçlar üzerine yoğunlaşma ile başlamalıdır. 'Kentsel Estetik' tanımı toplumun algısına, bilgi birikimine ve kültürel altyapısına göre değişiklik gösterir. Bu nedenle katılımcı süreçte sorulan sorular "beğeni" ve "güzellik" kaygısından ziyade, net, anlaşılır ve objektif olmalıdır. Kamusal alanın dönemsel bağlamlarından öte, tüm zaman paydaşlarını düşünen, geçmiş, mevcut ve gelecekteki kullanıcılarını dikkate alan değerlendirmeler yapılmalıdır.

Kamusal alanlar sadece tek bir döneme ait değerlerdir (Arendth, 2003). Bu alanlarda yaşamış olan ve yaşayacak olan nesiller de kritik kararlarda söz sahibidirler. Bu nedenle söz konusu kararların ilgili sosyo-kültürel değerlendirmeyi yapabilecek kişiler tarafından nihayetlenmesi gerekir. Yani, katılımcı süreçte mevcut kullanıcı olan halkın fikirleri çok önemli olmakla birlikte, temel yönlendirici olamaz. Kullanıcıların tercihleri bir tasarım girdisi olarak değerlendirilir fakat tüm bu girdiler uzman ekip tarafından, çağın gereksinimleri ve gelecek projeksiyonları da göz önünde bulundurularak tasarıma dahil edilmelidir.

Şekil 1. Katılımcı sistem öneri şeması.

Birçok ülkede izlenen yöntemler incelendiğinde, katılımcı sürece dahil olacak ve tasarıma girdi oluşturacak topluluk öncelikle konu ile ilgili eğitimden geçmektedir. Türkiye'de izlenen süreçte gözlemlenen en büyük eksiklerden biri halkın konu ile ilgili eğitiminin yapılmıyor oluşudur. Halkın katılımı sağlanmadan önce uzmanlık gerektiren konularda tüm katılımcılar bir bilgilendirme sürecinden geçmelidirler. Alanın mevcut durumu ve sosyo-kültürel yapısı ile ilgili hassasiyetler uzman ekip tarafından hazırlanan sunumlar halka anlatılmalı, bu konudaki uzmanlık gerektiren ve tasarımın temelini oluşturacak bağlayıcı durumlar halka aktarılmalıdır.

Katılımcı tasarım sürecinin ileriki aşamasında nitelikli geri besleme ve şeffaf olarak kurgulanan sistemden beslenen halk ile tasarımcı/ yarışmacı arasında bir köprü kurulması sağlanacaktır. Tasarımda tartışmaya açık olmayacak temel konular ile ilgili bilgilendirme yapıldıktan sonra, tasarım ekibinin ihtiyaç duyduğu yerel bilgiler, sosyo-kültürel bilgiler, problemler ve ihtiyaçların belirlenmesinde halkın katılımı sürece önemli katkı sağlayacaktır. Bu katılımın çok boyutlu olarak, panel, söyleşi, sergi vb. halk aktiviteleri şeklinde kurgulanması sistemin bu aşamadaki önemli bir aracı rolündedir.

Son aşamada, tasarım sürecinin zenginleşmesi ve en ideal sonuca ulaşabilmesi adına kazanan yarışmacı ve diğer ödül alan proje ekiplerinin kıymetli bulunan özgün fikirlerinin birlikte değerlendirilebileceği bir kolektif mantık oluşturulabilir. Bir yöntem alternatifi olarak yarışma katılımcıları tarafından üretilmiş olan fikirler ödül alan proje ile uyum sağlayacak şekilde uygulama sürecine aktarılabilir. Bu esnada halkın ve paydaşların fikirlerinin önemini yanı sıra kentsel ölçekteki STK'ların ara bulucu ve düzenleyici kimliği ve yarışma jürisinin denetleyici kimliği de sistemin bütünselliği için önem arz etmektedir.

Özet olarak katılımcı tasarım sürecinin, sadece halka basit seçim soruları sorulmasından ziyade tüm paydaşları ile karşılıklı bilgi alışverişi üzerine kurulu, süreç bütününde nitelikli geri beslemelere sahip ve şeffaf; ama aynı zamanda da teknik ve uzmanlık gerektiren konularda gerekli danışmanlık desteğinin alındığı bir sistem üzerine kurulu olması gerekmektedir. Bu yazıda, Büyükkada Fayton Meydanı Yarışması sürecinde elde edilen izlenimler doğrultusunda yapılan değerlendirmeler yazıya dökülmüş ve sonraki katılımcı sürece dayalı yarışmalar için eklenmelere ve değişime açık, modüler bir model önerilmiştir. Sonuç olarak, bu izlenimlerin, konu ile ilgili camianın çalışmalarına katkı sunması, geliştirilecek çalışmalara da kaynak olması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Arendt, H., (2003). İnsanlık Durumu. İletişim Yayıncılık.
- Bradecki, T. (2016). Urban Design Competition as a Tool for Planning the Future of Cities: Case Studies in Poland. 11th CTV Back To The Sense of The City. Pages 254-262.
- Chupin, J.P. (2011). Judgement by Design: Towards a Model for Studying and Improving The Competition Process in Architecture and Urban Design. Scandinavian Journal of Management Volume 27, Issue 1, March 2011, Pages 173–184.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü (2010). 1/5000 ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu. Cilt 1- 2, İstanbul 2010.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020). Adalar İlçesi Strateji Belgesi 1. Taslak. İstanbul 2020.
- İstanbul Planlama Ajansı (İPA) (2021), Büyükkada Fayton Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması II. Aşama Bilgilendirme Toplantısı. 02.05.2021.
- Jacobs, J. (1961). The Death and Life of Great American Cities. New York: Random House.
- Kizilkan ve Türkyılmaz, (2020). Participatory Design with BIM. Environment-Behaviour Proceedings Journal cilt.4, sa.11, ss.219-229
- Mahabadi S. M., Zabihi H., Majedi H. (2014). Participatory Design; A New Approach to Regenerate the Public Space. International Journal of Architecture and Urban Development.
- Shabab, M. M., Zahibi H., Majedi, H., (2018). Participatory Design; A New Approach to Regenerate the Public Space. International Journal of Architecture and Urban Development Vol.4, No.4.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi (2021). "10.02.2021 tarihli TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Görüş Yazısı", Şubat 2021.
- TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi (2021). "12.02.2021 tarihli TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi Görüş Yazısı", Şubat 2021.
- TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi (2021). "19.02.2021 tarihli TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Görüş Yazısı", Şubat 2021.
- Trischler, Jakob; Pervan, Simon J.; Kelly, Stephen J.; Scott, Don R. (2018). The Value of Codesign. Journal of Service Research. Vol.21: 75–100.
- Türkyılmaz, E., and Kizilkan, M.B., (2020). "A Conceptual Idea of Participatory Design with BIM". / 9th AicE-Bs2019Lisbon, Portugal, 03-04 Jul. 2019 / E-BPJ, 4(11), Jul. 2019 (pp. 23-29).